

Érdekes, nem mindennapi zeneszerző-portré sejlik fel, ha két óriási kortársának, Bachnak és Händelnek árnyékából elővillan **Georg Philipp Telemann** (1681—1767) alakja. Händel jó barátja és Bach fiának, Carl Philipp Emanuelnak keresztapja talán minden idők legtermékenyebb komponistája. Az első német zenei folyóirat egyik megalapítója is ő volt, mindenképpen kulcsfontosságú szerepet játszott a XVIII. század német zenéjében. Jóval tágabb területen tevékenykedett, mint Bach; Händellel ellentétben viszont megmaradt német muzsikusként, noha igazi világpolgár módján beszélt a francia és az olasz zenei nyelvet is. Hazájában nem volt nála híresebb és nagyrabecsültebb zenész; műveinek száma meghaladja Bach és Händel együttes termését (!). E már-már félelmetes mennyiségű szerzemény mellett arra is futotta erejéből, hogy megalkossa a polgári zeneélet egyik első intézményét: a lipcsei *Collegium musicumot*, és pedagógiai kiadványaival is támogassa az egyre fontosabbá váló amatőr muzsikálást. S míg Bach és Händel zenén kívüli megnyilatkozásai oly szűkszavúak (szinte szemérmesen tértek ki a dokumentumokat gyűjtő utókor elől), Telemann a felvilágosodás emberének kitárulkozásával siet elénk: hosszú élete folyamán három önéletrajzt is megjelentetett, s mellettük számos levél, költemény vagy elméleti írás hozza közelebb személyiségét. Zenéje sokkal elevebben tükrözi korának egymás mellett élő irányzatait, stílusfordulatait, mint a géniuszának belső törvényeit követő Bach művészete. Mégsem pusztán a mindenkor divatot kiszolgáló komponista volt, hanem minden hatásra nyitott mester, aki többféle elem ötvözésével hozott friss áramlatot a német zene vérkeringésébe.

Legfontosabb hangszeres műfaja, a zenekari szvit iránti szeretete is külső forrásból táplálkozott. Sorau-i (ma Zár, Lengyelország) udvari szolgálata idején, 1704 és 1708 között, egy Párizsból visszatért kollégáján keresztül ismerkedett meg a francia zenével, Lully és Campra műveivel. Hamarosan elsajátította az *ouverture*-stílust, és — visszaemlékezéseiből tudjuk — két éven belül kétszáz szvitet komponált, sőt, négy évig kizárólag e műfaj foglalkoztatta zeneszerzői fantáziáját. Élete végéig különös gonddal gazdagította ezt a repertoárt, *ouverture*-jeinek száma több mint ezerre tehető. (E hatalmas sorozatból mindössze százhuszonhat maradt fenn.) Telemann a francia szvit-irodalomnak nemcsak ügyes utánzója, egyik legfontosabb németországi művelője volt, hanem nagy kísérletező kedvre és találékonyságra valló formai ötleteivel a későbarokk szvit-zene néhány sajátos típusát is megteremtette: gyakran mitológiai vagy irodalmi témájú programmal látta el a szvit egyes tételeit (Thétis, Don Quijote), máskor az olasz versenymű-formával kombinálta az *ouverture*-t.

Az **e-moll szvit** is a *concerto* és a szvit elvének egységesítéséből született; a szolistanak éppoly kiváló játékosanivalót kínál, mint saját *a-moll furulyaszvitje* vagy Bach népszerű *h-moll szvitje*. Az *Overture* mozgalmasság harmóniai történésű lassú bevezetése olyan közepéprést készít elő, melyben a hagyományos gyors fugato a tutti és szóló szakaszok kontrasztját alaposan kihasználó szabályos versenymű-tétel is. Telemann kiapadhatatlan ritmikai leleménye, a váratlan megtorpanások és nekilendülések retorikája lovagias patoszt ad a tételnek, s ezt a karaktert erősíti a visszatérő lassú szakasz nemes pontozása is. A dél-francia eredetű, páros ütemű gyors táncban, a *Rigaudon*-ban Telemann úgy valósítja meg a *concerto* és a tánc sajátos követelményének összeegyeztetését (nevezetesen azt, hogy a középrész jellege eltérő legyen a visszatérő első részétől), hogy a fuvola, mely a szélső szakaszokban az 1. hegedűével azonos dallamot játszik a tutti-ban, a trióban szolisztikus szerepet

GEORG PHILIPP TELEMANN

A

1. e-moll szvit (Overture)	17' 17"
fuvolára és vonósokra	
I. Overture	6' 02"
II. Rigaudon	2' 33"
III. Carillon	1' 22"
IV. Air. Tendrement	2' 41"
V. Menuet I—II.	2' 19"
VI. Gigue	2' 20"
2. G-dúr concerto	10' 38"
fuvolára és vonósokra	
I. Allegro ma non troppo	5' 00"
II. Adagio	2' 28"
III. Allegro	3' 10"

B

1. D-dúr concerto	12' 17"
fuvolára és vonósokra	
I. Moderato	2' 30"
II. Allegro	3' 14"
III. Largo	3' 18"
IV. Vivace	3' 15"
2. e-moll concerto	9' 02"
fuvolára és vonósokra	
I. Allegro	2' 34"
II. Adagio	2' 04"
III. Presto	1' 12"
IV. Adagio — V. Allegro	3' 12"

JEAN-PIERRE RAMPAL

fuvola

LISZT FERENC KAMARAZENEKAR

Hangversenymester:
ROLLA JÁNOS

Hungaroton — CBS koprodukció

Zenei rendező: Kádár György, Feszler Monika
Hangmérnök: Georges Kisselhoff, Pécsi Ferenc
A borítón: Bellotto: Egy kastély díszudvara (részlet)
Fotó: Kresz Albert
Grafika: Szüts Miklós

Made in Hungary © 1987 HUNGAROTON

Révai Nyomda, Budapest. — F. v.: Horváth Józsefné dr.

kap. A harmadik tétel, a *Carillon* meglehetősen ritka a barokk szvit tételeinek sorában. Neve nem táncot jelöl, hanem egy speciális hangszerre, a harangjátékra, illetve annak utánzására utal. Az e-moll szvitben a fuvola gyors, hármass lüktetésű dallama idézi a *carillon* fürge, csilingelő hangját. A német szvitzenében az *Air* a nem táncritmusú dallamosabb tételek gyűjtőneve; itt a kompozíció egyetlen lassú tétele. A választékos harmonizálás fölött kibomló, szinte beszéd-szerűen tagolt gyönyörű dallam Telemann ars poeticáját juttatja eszünkbe: „A zenében minden dolgok alapja az éneklés.” A da capo formává összeillesztett két *Menüett* a *Rigaudon* tutti—szóló szembeállítását ismétli meg, bár ez a kontraszt egy-egy motívum erejéig már az első *menüett*-ben is feltűnik. Az utolsó tételben, a sebes sodrású, 6/8-os *Gigue*-ben ismét különleges ötlet, a zárlatot újra meg újra elodázó, szinte haydn-i gesztus örvendeztet meg a hallgatót.

A szvit kétségtelenül Telemann legkedveltebb hangszeres formája. Jóval ellentmondásosabb a szerzőnek a versenyműhöz való viszonya. 1718-as önéletrajzában fenntartásokkal említi ezt a műfajt. A gálans stílus iránti szeretete, franciás ízlése miatt idegenkedett a pusztá virtuozitástól, ezért „mindössze” százegynéhány *concerto*t komponált élete folyamán. Érdekes, hogy az itáliai mesterektől eltérően Telemann versenyműveinek nem a hegedű a leggyakoribb szóló hangszer, hanem a fuvósok. Fuvolaversenyeinek változatos világáról az itt felcsendülő három mű alapján is színes képet kaphatunk.

A harántfuvolára, két hegedűre és continuóra szánt **G-dúr concerto** az e-moll szvit barokk pompájával szemben már a klasszika felé mutató gálans stílusban, szinte a fiatal Haydn (vagy még inkább Pergolesi) modorában íródott. Szövevényes ellenpont helyett világosan tagolt frázisok jellemzik. Az *első tétel* formája ugyan még a barokktól örökölt háromrészes da capo szerkezet, de már magában hordozza a klasszikus szonátatétel lehetőségét is. Az új zeneszerzési technikára utal, hogy Telemann a szólószakaszokban mellőzi a basso continuót, és csak két hegedűvel kíséri a fuvolaszólamot. Az egészen rövid e-moll *Adagióban* az egyenletes negyedekben haladó basszus és a nyolcadoló hegedűk háttéréből ismét nemesen éneklő fuvoladallam emelkedik ki. A gyors *zárótétel* az elsőhöz hasonlóan da capo formájú; kis motívumokkal való játék, az apparátus lehetőségeit a legteljesebb mértékben kihasználó, változatos textúrakezelés teszi újszerűvé a kompozíciót.

A **D-dúr concerto** szintén Telemann gálans stílusához tartozik. Szabályos periodizálás, takarékos (legtöbbször mindössze háromszólamú) zenei anyag, végtelemül egyszerű harmóniai nyelv s a szép hangzásban való önfeledt gyönyörködés jellemzi a *Moderátót*, az *Allegrot*, a *Largo* érzelmes dallamosságát és a táncszerű, kissé szögletes, variációhoz közelítő *Vivace*-tételt is.

Az **e-moll concerto**t a legnagyobb méretű barokk versenyművek tulajdonságai különböztetik meg a G-dúr és D-dúr darabtól. Mesteri, ahogy az első tétel szinte a szemünk láttára épül fel: a ritornell unisonója válik a szólótéma ellenpontjává, majd basszusává. A formai bravúr biztos szólamkezeléssel, differenciált (két brácsaszólamot alkalmazó) hangszereléssel párosul. G-dúr idill, 3/4-es *Adagio* a 2. tétel. A fuvola és a vele teljesen egyenrangú első hegedű már-már beszéd-szerűen imitálva, „egymás szájából veszi ki a szót”. Éles kontrasztként örökmozgó *Presto* következik, mely lélegzetvételnél szünetet is alig enged a szolistanak. A negyedik szakasz (*Adagio*) mindössze ötütemes. Valójában nem több, mint rövid pihenő az utolsó, *gigue*-re emlékeztető, pompás *finálé* előtt.

Farkas Zoltán